

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

Iphondo leMpuma Kapa: Isebe leMfundo
Provinsie van die Oos Kaap: Department van Onderwys
Porafensie Ya Kapa Botjanabele: Letapha la Thuto

NASIONALE SENIORSERTIFIKAAT

GRAAD 11

NOVEMBER 2024

**GESKIEDENIS V2
ADDENDUM**

Hierdie addendum bestaan uit 14 bladsye.

VRAAG 1: HOE HET DIE OPKOMS VAN SWART NASIONALISME IN SUID-AFRIKA TOT WERKERSWEERSTAND GELEI IN DIE 1920's?**BRON 1A**

Hierdie bron fokus op hoe die 'Industrial Workers of Africa' (IWA) in 1917 die grondslag vir die groei van swart-nasionalisme gelê het.

'n Groep swart werkers en 'n handvol blanke radikale ontmoet in 'n klein kamertjie agter 'n algemene handelaar. Reuben Cetiwe, 'n belangrike Afrika-militant (revolusionêr), beskryf die doel van die byeenkoms: "Ons is hier vir organisasie sodat, sodra al julle mede-werkers georganiseer is, dan kan ons sien wat ons kan doen om die kapitalistiese stelsel af te skaf. Ons is hier vir die redding van die werkers. Ons is hier om te organiseer en te veg vir ons regte en voordele".

Hierdie werkers gaan die stede binne as 'n verowerde volk, hul lande onder imperiale gesag, hul hoofmanne wat saamwerk in arbeidswerwing na die myne. Belas met uitdagings soos, om verbied te word om vakbonde te organiseer, opgesluit te word in slegs mans-kampongs op die myne, of afgesonder in grimmige onaantreklike ghetto's in die tussenruimtes (spasies) van die dorpe, word hul beweging beheer deur die interne paspoort, of "paswet"-stelsel wat elke swart werkende man raak, hul gesinne gedwing om op die platteland te bly: hierdie mans is die rots (pilare) van Suid-Afrikaanse kapitalisme.

Op 27 September 1917 is die Industrial Workers of Africa, gestig. Die nuwe algemene vakbond se eise was eenvoudig, onwrikbaar, saamgevat in die slagspreuk: "Sifuna Zonke!" ("Ons wil alles hê!").

Dit is die eerste vakbond vir swart werkers wat ooit in Suid-Afrika gestig is. Jare later smelt die 'Industrial Workers of Africa', die 'Industrial and Commercial Union' en verskeie ander swart vakbonde saam om die 'Industrial and Commercial Workers Union', of ICU, te vorm.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/archive/industrial-workers-africa-1917-1921-bikisha-media-collective>.
Toegang op 27 April 2024 verkry]

BRON 1B

Hierdie bron handel oor die stigting van die 'Industrial and Commercial Workers Union' (ICU) in Kaapstad, in 1919 en hoe dit werkers beïnvloed het om vir beter werksomstandighede te veg.

Die 'Industrial and Commercial Workers Union' (ICU) se pogings om swart werkers te organiseer het om drie hoofredes groot sukses in die Kaapstad-omgewing behaal. Eerstens was alle werkers bekommerd oor die verhoogde lewenskoste in die na-oorlogse era. Tweedens was daar 'n tekort aan ongeskoolde arbeid gedurende hierdie tydperk. Derdens het baie geskoolde en halfgeskoolde Kleurlingwerkers in die Kaap aan 'vakbonde' behoort wat hoofsaaklik uit wit werkers saamgestel is.

Kadialie het middel 1919 begin om die ICU te organiseer. Minder as ses maande later, het die nuutgestigte vakbond sowat 400 meestal swart dokwerkers gelei om te staak. As gevolg van hierdie staking is die lone van dokwerkers verhoog. Die ICU het vinnig deur Suid-Afrika versprei, veral in die landelike gebiede. In Port Elizabeth, het Samuel Makama Masabalala, die belangrikste ICU-amptenaar, die noodsaaklikheid beklemtoon om die swartes en ander nie-Europese dele van die gemeenskap op te stook, op te voed en te organiseer indien enige regstelling van hul griewe sou verkry wou word.

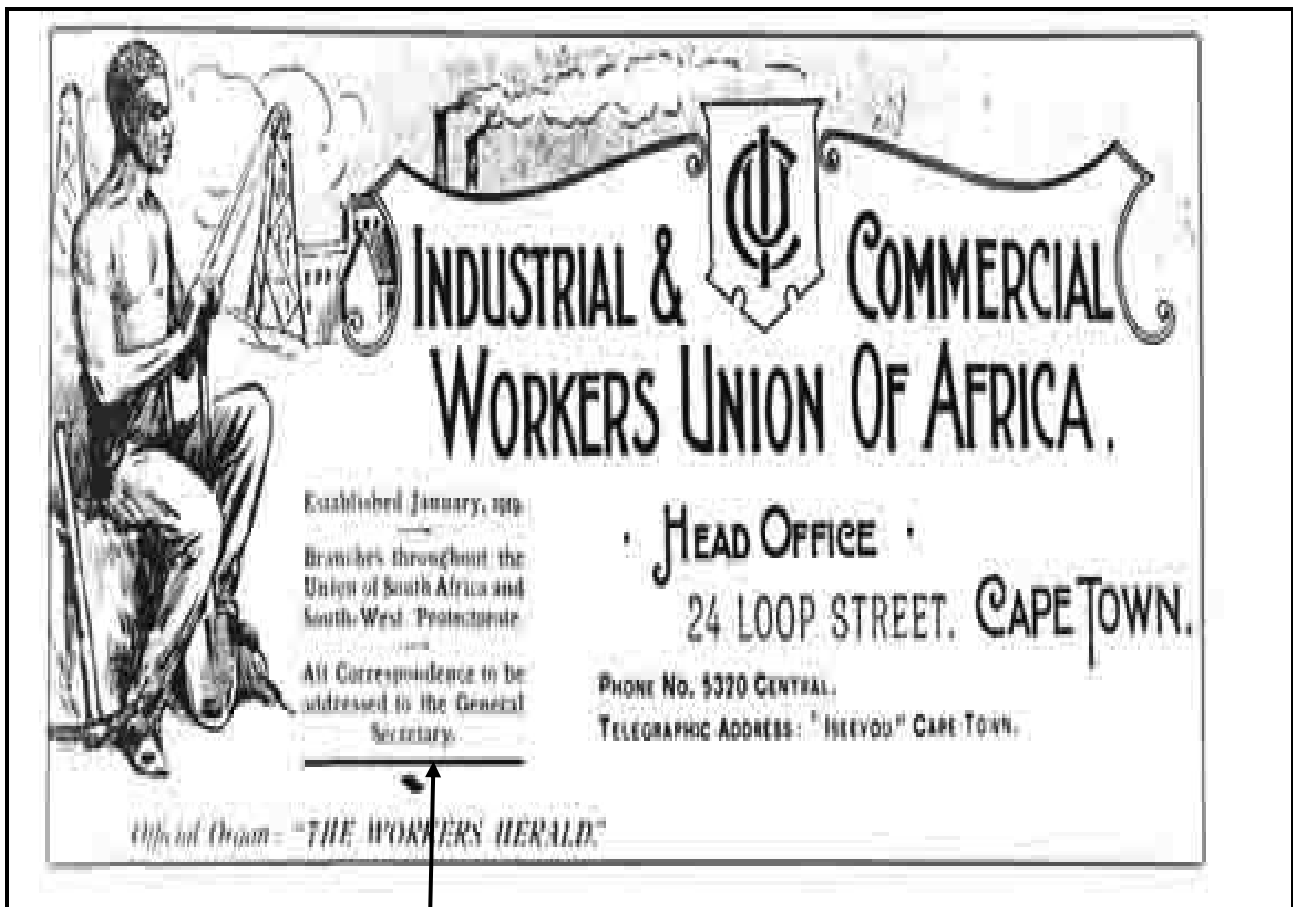
In Oktober 1919 het ICU-leiers in Port Elizabeth gedreig om werkers te laat staak vir 'n loon van 10 sjielings per dag. Die owerhede het gereageer deur Masabalala te arresteer. Dit het gelei tot 'n betoging buite die polisiestasie waar ICU-lede en ondersteuners sy vrylating geëis het. Die polisie is ontbied en het op betogers begin skiet. Hellman voer aan dat die 'skietery' in Port Elizabeth swartes na die geleedere van die ICU gelok het. Sy skryf dat "Binne 'n kort tydjie, aangehelp deur gebeure soos die skiet van swart stakers in Port Elizabeth in Oktober 1920, het die organisasie die aanhang (lojaliteit) van tienduisende werkers verkry, van wie die meerderheid swartes was."

[Uit <https://www.sahistory.org.za/article/industrial-and-commercial-union-timeline-1919-1989>.

Toegang op 1 Mei 2024 verkry]

BRON 1C

'n Plakkaat wat besonderhede van die Industrial and Commercial Workers Union (ICU) in die Workers Herald, 'n koerant vir die ICU, toon.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/field/image/the-workers-herald-icu.jpg>. Toegang op 27 April 2024 verkry]

VERTALING

Gestig Januarie 1919

Takke regdeur die Unie van Suid-Afrika
en Suidwes Protektoraat

Alle korrespondensie moet aan die
Algemene Sekretaris gerig word

BRON 1D

Die bron beskryf hoe swart Suid-Afrikaanse werkers beïnvloed is deur swart-nasionalisme wat gelei het tot die staking op die Cason-myn aan die Rand in 1920.

Op 16 Februarie 1920, op 'n Oos-Randse eiendomsmyn, is twee Zoeloe-mynwerkers, Mobu en Vilikati gearresteer omdat hulle in die Cason-kompleks rondbeweeg het en werkers aangemoedig het om van die werk af weg te bly. Die volgende dag het 25 000 Cason-kampongwerkers begin staak. Hulle het geweier om terug te gaan werk toe tensy die twee gearresteerde mans vrygelaat word; daar was 'n verhoging van drie sjielings per dag in lone om tred te hou met die stygende lewenskoste; daar was sekere verbeterings in die werksomstandighede.

Die staking het vinnig versprei na ander dele van die Rand, na ander myne aan die Oos-Rand. In die 12 dae wat die staking geduur het, het sowat 71 000 swart mynwerkers begin staak en 21 myne moes in hierdie tyd ophou werk. Dit was die grootste staking in die geskiedenis van Suid-Afrika. Die president van die Kamer van Mynwese het gesê dat die staking 'die bedryf feitlik verlam het'.

Die Kamer van Mynwese en die regering het nie vreedsaam op die staking gereageer nie. Die myneienaars het geweier om die lone van swart mynwerkers te verhoog. Hulle het aangevoer dat myne hul winste sou verloor as die uitgawes styg. Die weermag is inderhaas ingejaag om die kampongs te omsingel. Die stakers is aangesê om hul klagtes te maak. Diegene wat gepraat het, is geboei en in hegtenis geneem as die 'hoofleiers'.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/archive-files3/Chapter%2016>.

Toegang op 27 April 2024 verkry]

VRAAG 2: HOE HET DIE OPKOMS VAN AFRIKANER-NASIONALISME IN SUID-AFRIKA TOT AFRIKANER-EENHEID IN DIE 1930's EN 1940's GELEI?**BRON 2A**

Hierdie bron hieronder verduidelik die faktore wat gelei het tot die opkoms van Afrikaner-nasionalisme.

Afrikaner-nasionalisme kan in algemene terme gesien word as 'n breë sosiale en politieke reaksie op die ongelyke ontwikkeling van kapitalisme in Suid-Afrika. Dit het beteken dat sekere groepe, insluitend 'n aansienlike aantal Afrikaners, agtergebly het. Afrikaner-nasionalisme het veld gewen binne 'n konteks van toenemende verstedeliking en sekondêre industrialisasie gedurende die tydperk tussen die twee wêreldoorloë, asook die voortgesette Britse imperiale invloed in Suid-Afrika. Belangrike ideologiese boustene in hierdie proses het die bevordering van 'n gemeenskaplike taal, die klem op wat as 'n gemeenskaplike verlede beskou is en die eenheid van 'n gemeenskaplike sin van godsdiens ingesluit.

Prominent in die konstruksie en rigting waarin Afrikaner-nasionalisme gestoot is, was die Afrikaner-middelklas. Hierdie klas het byvoorbeeld predikante van godsdiens, onderwysers, akademici, joernaliste, boere en sekere elemente in die staatsdiens ingesluit. Baie vooraanstaande middelklas-Afrikaners in die 1930's en 1940's het aan 'n geheime organisasie genaamd die Afrikaner Broederbond behoort, wat onophoudelik gewerk het om die eksklusiewe belange van "ware" Afrikaners namens die volk te bevorder. Om plattelandse mense en stedelike mense, ryk en arm te verenig, het politieke idealiste en pragmatiste (rasionaliste) onder die vaandel van Afrikaner-nasionalisme gevra vir langtermyn politieke bevordering op verskeie vlakke oor 'n aantal jare.

[Uit *Facing the Storm: Portraits of Black Lives in Rural South Africa* deur Tim Keegan]

BRON 2B

Die uittreksel hieronder beskryf die belangrikheid van die Afrikaner-nasionalistiese organisasie, die Ossewabrandwag in die bevordering van nasionalisme onder Afrikaners.

Een organisasie wat uit die eeufeesvieringe ontstaan het, was die Ossewabrandwag. Dit het homself as 'n kultuurorganisasie bevorder, wat daarop gemik was om die "gees van 38" lewendig te hou, maar dit kan nie as 'n suiwer kulturele organisasie gesien word nie.

Dit het daarop aanspraak gemaak dat dit afsydig staan van die smerige twis (nare argumente) van partypolitiek. Klein politieke verskille kon Afrikanerdom verdeel, en daarom is gevoel dat die organisasie moes waak teen sulke verdeeldheid wat deur die dinamika van partypolitiek gegenereer word.

Die beweging, met sy klem op 'n kulturele erfenis wat alle Afrikaners kwansuis in gemeen gehad het, het vinnig gegroei. Lidmaatskap het tussen 300 000 en 400 000 in 1941 gegroei. Die sterkte van sy aantrekkingskrag was geleë in sy vermoë om kultuurpolitiek te bevorder wat voorsiening gemaak het vir volle individuele uitdrukking en deelname.

Terselfdertyd, om die gewilde aantrekkingskrag van die Ossewabrandwag te verreken, het D.F. Malan van die Nasionale Party besluit om die Party te herorganiseer om dit meer toeganklik vir voetsoolde te maak.

Dit het geslaag omdat dit skynbaar aan elke man – en aanvanklik ook aan elke vrou – die kans gebied het op 'n individuele en gewigtige bydrae tot die groot taak om die Afrikanervolk te verenig. By braaivleisaande en jukskeivergaderings, by die plaaslike kultuurvereniging en selfs per geleentheid by die kerk, kon Afrikaners ontmoet in daardie Trekkerrok, wat die uniform van die beweging sou wees, en 'n gevoel van gemeenskap van kultuur, van gemeenskaplike erfenis, van georganiseerde vordering na 'n groot doelwit te ervaar – 'n gevoel wat hulle nie altyd binne die raamwerk van hul politieke partye ervaar het nie.

[Uit *The South African Opposition* deur Michael Roberts et.al]

BRON 2C

Die bron hieronder is 'n kenteken (wapen) wat ontwerp is deur die Ossewabrandwag om 'n sin van identiteit onder Afrikaners te bevorder.

[Uit <https://samilhistory.com/2017/07/16/mein-kampf-shows-the-way-to-greatness-for-south-africa-the-ossewabrandwag/>: Toegang op 1 Mei 2024 verkry]

BRON 2D

Die bron hieronder beskryf die bydrae van die (Broederbond) Band of Brotherhood om Afrikaner-nasionalisme te bevorder.

Een van die vernaamste besorghede (bekommernisse) wat deur beide die Afrikaner Broederbond (AB) en die destydse dr D F Malan se Nasionale Party na 1934 geopper is, was die feit dat Afrikaanssprekende blankes uit die sentrums van mag en invloed in die Suid-Afrikaanse stedelike ekonomie uitgesluit is.

Die ontwikkeling van Afrikanerbesigheid was die doel van die Oktober 1939 Ekonomiese Volkskongres (EVK), georganiseer en bestuur deur die Afrikaner Broederbond. Die EVK-voorsitter verklaar die doel as: "Nie langer die vernietiging van die Afrikanervolk te duld in 'n poging om by 'n buitelandse kapitalistiese stelsel aan te pas nie, maar om die volk te mobiliseer om hierdie vreemde stelsel vas te vang en aan te pas by ons nasionale karakter."

Dr E Donges het verklaar dat die doel van die ekonomiese beweging was "om die aantal Afrikaner-werkgewers in die handel en nywerheid tienvoudig te vermeerder". Hy is beaam deur die latere argitek van apartheid, Dr H F Verwoerd, wat aangevoer het dat die besit van "staatsmag" die beste wapen was wat beskikbaar was in die "groot stryd" om die Afrikaners se "wettige" (regmatige) plek in die handel en nywerheid te bereik – dié van 'n werkgewer van arbeid.

Die Broederbond en Sanlam het gesamentlik die Afrikaner ekonomiese beweging van die 1940's geborg. Die Broederbond het daarop gemik om die spaargeld van Afrikanerboere en werkers vir Afrikanerbesigheid te mobiliseer.

[Uit sahistory.org.za/article/Afrikaner-broederbond. Toegang op 2 Mei 2024 verkry]

VRAAG 3: WAT WAS DIE IMPAK VAN INTENSIEWE WEERSTAND TEEN DIE APARTHEIDSREGERING IN SUID-AFRIKA GEDURENDE DIE 1960s?

BRON 3A

Hierdie bron verduidelik die redes vir die stigting van Umkhonto we Sizwe (MK) deur die ANC wat op 16 Desember 1961 geloods is.

Die 1960's tydperk was 'n belangrike waterskeiding in Suid-Afrika se stryd teen apartheid. Die nasleep van die Sharpeville-slagting en die verklaring van die daaropvolgende noodtoestand in Maart 1960 het die begin van 'n brutale en intensiewe fase van staatsonderdrukking aangedui.

Die intensivering van onderdrukkende wette deur die Apartheidsregime het die African National Congress (ANC) en die Pan Africanist Congress (PAC) die eerste gevalle in 'n era van verbanning gemaak. Gedwonge ondergronds moes die ANC, PAC en ander bevrydingsorganisasies nuwe taktieke oorweeg. In 1958 en 1959 het sleutelleiers van die ANC en die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party (SAKP) ernstig gepraat oor 'n skuif na gewapende stryd, en tot die gevolgtrekking gekom dat vreedsame metodes vrugtelos was. Die ANC het 'n ondergrondse militêre vleuel geskep, genaamd Umkhonto we Sizwe (MK) of die 'Spear of the Nation', wat op 16 Desember 1961 van stapel gestuur is. In die woorde van MK se stigtingsdokument: "Die tyd kom in die lewe van enige nasie wanneer daar net twee keuses oorbly: onderwerp of veg. Daardie tyd het nou vir Suid-Afrika aangebreek."

Die eerste MK-operasies was vir 16 Desember 1961 vasgestel. MK het doelbewus daardie datum gekies aangesien dit die herdenking van die Voortrekker se oorwinning van die Zoeloe in die Slag van Bloedrivier was en die dag is eerbiedig (respekteer) deur Suid-Afrika se wit Afrikanerbevolking. Vir die volgende twee jaar is MK-sabotasieveldtogte suksesvol in verskeie Suid-Afrikaanse dorpe en stede uitgevoer. MK het sy teikens beperk tot spoorweë, polisiestasies en ander sleutelgeboue wat met die administrasie van apartheid verband hou. Sy aanvalle is noukeurig beplan om enige sterftes of beserings te vermy. In totaal, van 1961 tot 1963, is meer as 190 sabotasiedade deur MK uitgevoer, wat groot ekonomiese skade aangerig het, maar nooit enige burgers beseer het nie.

[Uit <https://www.britanica.com>. Toegang op 30 Mei 2024 verkry]

BRON 3B

Hierdie bron hieronder verduidelik hoe die polisie die lede van die ANC op Liliesleaf plaas in hegtenis geneem het op 11 Julie 1963 wat tot die Rivonia-verhoor gelei het.

In die vroeë 1960's het die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party (SAKP) en die MK Hoëkommando 'n afgesonderde plaas, genaamd Liliesleaf, in Rivonia gekoop. Daar is ooreengekom dat Arthur Goldreich en sy gesin in die hoofplaashuis sou woon, terwyl die buitehuise as ontmoetingsplek gebruik sou word. Dit was ook perfek as 'n skuilplek vir verbode aktiviste van die altyd teenwoordige en hoogs doeltreffende polisie- en veiligheidsdienste.

Luitenant van Wyk en sy informant was 'n week in hul soektog na, wat die informant volgehou het, die skuilplek was van die ANC en lede van sy militêre vleuel. Op 11 Julie 1963 het veertien polisiebeamptes en 'n polisiehond, opgestapel (gelaai) in 'n wasgoedwa Liliesleaf binnegekom. Toe die polisie die deur betree, het hulle 'n groep mans gekry wat 'Operasie Mayibuye' bestudeer het.

Honderde inkriminerende dokumente is gevind. Die polisie het briewe, pamflette, kommunistiese literatuur, kaarte, 'n radiosender en 'n dupliseringsmasjien weggekarwei. Toe die klopjag verby was, het die polisie agt verdagtes in hegtenis geneem: Goldberg, Rusty Bernstein, Raymond Mhlaba, Bob Heppie, Govan Mbeki, Arthur Goldreich, Ahmed Kathrada en die man wat die polisie as hul prysvangs van die dag beskou het, die ANC-leier, Walter Sisulu. Die aanklaer se saak in die Rivonia-verhoor sou in 'n groot mate gebou word rondom wat in die Rivonia-klopjag gevind is. Owerhede het aan die nasie die Rivonia klopjag in jubelende (gelukkige) tone aangekondig.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/article/rivonia-trial-1963-1964>. Toegang op 30 Mei 2024 verkry]

BRON 3C

Hierdie uittreksel hieronder verduidelik hoe gebeure tydens die Rivonia-verhoor by die Paleis van Justisie in Pretoria, 30 Oktober 1963, ontvou het.

In 'n gesegregeerde hofsaal gevul aan die een kant met gewone-geklede polisiebeamptes en aan die ander kant met familie en vriende van die beskuldigde. Die aanklaer, Percy Yutar, het die saak die "Staat versus die Nasionale Hoë Bevel en andere" genoem. Hy het toe 'n akte van beskuldiging (aanklag) ingedien waarin hy die elf beskuldigdes van twee aanklagte van sabotasie en twee aanklagte van sameswering aangekla het. Die spesifieke aanklagte wat die beskuldigdes in die gesig gestaar het, was: die werwing van persone vir opleiding in die voorbereiding en gebruik van plofstof en in guerrilla-oorlogvoering met die doel van gewelddadige revolusie en die pleeg van sabotasiedade, om buitelandse militêre eenhede te help wanneer hulle die Republiek binneval, wat op hierdie maniere optree om die oogmerke van kommunisme te bevorder, en geld vir hierdie doeleindes van simpatiseerders in Algerië, Ethiopië, Liberië, Nigerië, Tunisië en elders ontvang.

Dikwels verwys na as "die verhoor wat Suid-Afrika verander het," het Mandela 'n toespraak gemaak wat waarskynlik die diepste (mees intensiewe) oomblik in die verhoor was. "... Gedurende my leeftyd het ek myself toegewy aan hierdie stryd van die swart mense. Ek het geveg teen blanke oorheersing en ek het geveg teen swart oorheersing. Ek het die ideaal van 'n demokratiese en vrye gemeenskap waarin alle mense in harmonie en met gelyke geleenthede kan saamleef, gekoester. Dit is 'n ideaal waarvoor ek hoop om te lewe en te bereik. Maar indien nodig, is dit 'n ideaal waarvoor ek bereid is om te sterf."

Die verhoor het op 12 Junie 1964 geëindig, met die hof wat agt van die veroordeeldes lewenslange tronkstraf opgelê het. Mandela, Sisulu, Mbeki, Motsoaledi, Mlangeni en Goldberg is op al vier aanklagte skuldig bevind.

[Uit <https://www.famous-trials.com/nelsonmandela/691-home>. Toegang op 30 Mei 2024 verkry]

BRON 3D

Hierdie is 'n foto van ondersteuners by die Rivonia-verhoor, gelei deur Gertude Shope en ander aktiviste buite die Paleis van Justisie in Pretoria, in Oktober 1963.

[Uit Pretoria News Library Toegang op 30 Mei 2024 verkry]

Plakkate van links na regs

Vonnis of geen vonnis ons staan by ons leiers
Ons is trots op ons leiers
Mylpaal na vryheid is bereik

ERKENNINGS

Visuele bronne en ander historiese bewyse is geneem uit:

<https://samilhistory.com/2017/07/16/mein-kampf-shows-the-way-to-greatness-for-south-africa-theossewabrandwa>

<https://www.britanica.com>

<https://www.famous-trials.com/nelsonmandela/691-home>

<https://www.sahistory.org.za/archive/industrial-workers-africa-1917-1921-bikisha-media-collective>

<https://www.sahistory.org.za/article/industrial-and-commercial-union-timeline-1919-1989>

<https://www.sahistory.org.za/article/rivonia-trial-1963-1964>

<https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/archive-files3/Chapter%2016>

<https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/field/image/the-workers-herald-icu.jpg>

Keegan, T. Facing the Storm: Portraits of Black Lives in Rural South Africa

Pretoria News Library

Roberts, R et al The South African Opposition

[sahistory.org.za/article/Afrikaner-broederbond](https://www.sahistory.org.za/article/Afrikaner-broederbond)

